

TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI

Ozoda ABDULLAYEVA,

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti O'zbek tili va adabiyoti fakulteti talabasi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15878541>

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada ta'lim va tarbiya tushunchalarining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda ularning o'zaro bog'liqligi tahlil etilgan. Muallif zamonaviy O'zbekiston sharoitida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, o'qituvchilarning maqomini oshirish, tarbiyaning ma'naviy hayotdagi ahamiyati haqida fikr yuritadi. Shuningdek, Prezident Shavkat Mirziyoyevning ta'lim va tarbiyaga oid iqtiboslariga tayanilgan holda, ushbu ikki tushunchaning ajralmasligi asoslab berilgan. Maqola so'ngida esa barkamol avlod tarbiyasida ota-ona, maktab va jamiyat hamkorligining zarurligiga urg'u beriladi.*

***Kalit so'zlar:** Ta'lim, tarbiya, ma'naviyat, yoshlar, Prezident nutqi, jamiyat taraqqiyoti, ta'lim islohotlari, maktab tizimi, pedagoglar, ota-ona mas'uliyati, integratsiya, barkamol avlod.*

Har bir xalqning taraqqiyoti, ma'naviy yuksalishi va mustahkam ijtimoiy tuzumga ega bo'lishi – avvalo, ta'lim va tarbiya tizimiga bog'liq. Ayniqsa, jadid adabiyotida bu masala markaziy o'rin egallaydi. Abdulla Avloniy kabi ma'rifatparvar adiblar o'z asarlarida xalqni ilmga, axloqqa, vatanparvarlikka da'vat etib, yoshlarga to'g'ri yo'l ko'rsatish zarurligini ta'kidlab o'tganlar. Ulardan biri — “Turkiston yoxud axloq mana shunaqa” asari (yoki shunga yaqin g'oyaviy-mavzuli asarlar)da xalqni johillikdan qutqarish, yosh avlodni sog'lom fikrli va komil inson qilib tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash asosiy vazifa sifatida ilgari surilgan. Ushbu asarda ilgari surilgan g'oyalar nafaqat o'z zamonasi uchun, balki bugungi kun uchun ham dolzarb ahamiyatga ega. Shu bois, bu ishda asarda ifodalangan ta'lim va tarbiya masalalarini tahlil qilish va ularning zamonaviy talim tizimidagi o'rni haqida fikr yuritiladi.

“Turkiston yoxud axloq mana shunaqa” asarida Abdulla Avloniy kabi ma'rifatparvar adiblar tomonidan ilgari surilgan asosiy g'oyalar – xalqning ma'naviy uyg'onishi, yoshlarning komil inson bo'lib voyaga yetishi va ta'lim-tarbiya tizimining isloh qilinishi masalalariga qaratilgan. Asarda bir necha bor ta'kidlanishicha, jamiyatning kelajagi – yosh avlodga beriladigan tarbiya va ta'lim sifatiga bog'liqdir. Muallifning fikricha, tarbiya inson hayotining bosh mezonidir. Axloqsiz va beilm avlod hech qachon jamiyatni yuksaltira olmaydi. Shu bois u: “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat masalasidir,” deya ta'kidlab o'tadi. Bu fikr, avvalo, har bir kishining shaxsiy kamoloti, keyin esa butun millat taqdirining tarbiyaga bog'liqligini bildiradi. Asarda ko'plab ijtimoiy

kamchiliklar tanqid qilinadi: bolalar maktabga bormasligi, ota-onalarning savodsizligi, eski uslubdagi ta’limning samarasizligi, o’qituvchilarning qadrsizlanishi va axloqiy tarbiyaning yetishmasligi. Bu illatlar xalqning orqada qolishiga sabab bo’lishi mumkin, degan ogohlantiruvchi fikrlar ilgari suriladi. Shuningdek, muallif o’qituvchi kasbini eng sharafli kasb deb biladi. Ularning zimmasida nafaqat bilim berish, balki axloqiy va vatanparvarlik ruhida tarbiya berish kabi muhim vazifalar borligini ta’kidlaydi. Ustoz – yosh avlod qalbiga ezgulik, bilim, halollik, mehnatsevarlik singari qadriyatlarni singdiruvchi shaxsdir. Avloniy yoshlarning qalbiga ezgu fazilatlarini singdirish uchun o’quv darsliklarida axloqiy hikmatlar, maqollar, masal va she’rlarni keng qo’llagan. U bu orqali o’quvchilarning tafakkurini ochishni, ularni mustaqil fikrlovchi, yurtga foydali inson sifatida voyaga yetkazishni ko’zlagan. Ta’lim esa, faqat yodlash emas, balki tushunish, fikr yuritish va hayotga tatbiq eta olishga asoslanmog’i lozim. Muallif bu jihatni ham yoritib, yangicha, zamonaviy uslubdagi o’qitishni targ’ib qiladi. U har bir bola bilimli, axloqli va ma’naviy barkamol bo’lishi kerakligini asoslab beradi.

Har qanday davlatning taraqqiyoti, xalqining farovonligi va millat sifatidagi kamoloti, avvalo, uning ta’lim va tarbiya tizimiga bog’liqdir. Zero, inson aql-zakovati, bilim va ma’naviyati bilan jamiyatda o’z o’rnini topadi. Shu bois ham Yangi O’zbekistonda ta’lim va tarbiyani rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biri sifatida belgilanmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada shunday deydi: “Ta’lim va tarbiya – bu bizning hayot-mamot masalamiz. Biz farzandlarimizni nafaqat bilimli, balki tarbiyali, fidoyi va Vatanga sodiq qilib voyaga yetkazishimiz kerak.”

Ta’lim bu – insonni hayotga tayyorlaydigan, uni kasbga, jamiyatga, kelajakka tayyorlaydigan tizimdir. Bugungi kunda har bir davlat o’z taraqqiyotini, ayniqsa, raqamli iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar zamonida, malakali kadrlarsiz tasavvur qilolmaydi. Buning uchun esa kuchli ta’lim tizimi kerak. Agar ta’lim insonga bilim bersa, tarbiya esa uning axloqiy-me’yoriy, ma’naviy-estetik va ijtimoiy ongini shakllantiradi. Shaxsning shaxs bo’lib kamol topishi, uning ijtimoiy qadriyatlar, milliy g’urur, Vatanga sadoqat kabi tushunchalarni anglab yetishi aynan tarbiya orqali amalga oshadi. Ma’naviy inqiroz, axloqiy befarqlik, tahdidli g’oyalar bularning barchasi noto’g’ri yoki sust tarbiyaning natijasidir. Shu bois, ta’lim bilan bir qatorda tarbiyaga ham ustuvor ahamiyat berilishi zarur.

Ta’lim va tarbiya o’zaro ajralmas tushunchalardir. Faqat bilimga asoslangan ta’lim yuksak ma’naviyatli insonni tarbiyalay olmaydi. Aynan shu bois, maktab, kollej, oliy o’quv yurtlarida:

- Tarbiyaviy soat, odob-axloq darslari;

“TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMOLAR, OMILLAR, YECHIMLAR”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

- Ota-ona, mahalla va o‘qituvchilar hamkorligi;
- Sport, madaniy-ma’naviy tadbirlar;
- Yoshlar yetakchilari faoliyati kabi omillar muhim rol o‘ynaydi.

Prezidentimiz bu borada shunday deydi: “Yoshlarga tarbiya berish bu faqat maktabning emas, butun jamiyatning vazifasi bo‘lishi kerak.” Ta’lim va tarbiya — bu jamiyatning ertangi kuniga qo‘yilgan mustahkam poydevordir. Agar biz farzandlarimizni bilimli, ma’naviyatli, fidokor, tashabbuskor qilib voyaga yetkazsak, ertaga O‘zbekistonning kuchli, taraqqiy etgan, baxtli davlatga aylanishi muqarrardir. Shunday ekan, barchamiz – ota-onalar, pedagoglar, rahbarlar va yoshlar – ushbu muqaddas ishda birgalikda harakat qilishimiz shart.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim va tarbiya – bu shunchaki ikki alohida jarayon emas, balki insonning har tomonlama kamol topishida bir-birini to‘ldiruvchi va uyg‘unlashgan asosiy omillardir. Jamiyatdagi har qanday ijtimoiy, siyosiy yoki iqtisodiy o‘zgarishlar, eng avvalo, inson omili bilan bog‘liq. Insonning shakllanishi esa, bevosita ta’lim va tarbiyaga bog‘liqdir. Bugungi globallashuv, raqamli texnologiyalar asrida faqat bilimli bo‘lish yetarli emas – balki insoniy fazilatlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq, axloqiy komil avlodni tarbiyalash hayotiy zaruratga aylanmoqda. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, maktab va oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini tarbiyaviy ishlar bilan uyg‘unlashtirish – davr talabi hisoblanadi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning fikricha: “Yosh avlod – bu bizning ertamiz. Ularni qanday tarbiyalasak, ertangi O‘zbekiston shunday bo‘ladi.”

Shunday ekan, har bir o‘qituvchi, ota-ona, jamiyat a’zosi bu muqaddas jarayonda o‘z mas’uliyatini teran anglamog‘i va faol ishtirok etmog‘i zarur. Har bir farzandga sifatli ta’lim va chuqur tarbiya berilsa, u albatta nafaqat o‘z hayotini, balki butun jamiyat kelajagini yuksaklik sari yetaklaydi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar, ayniqsa, milliy ta’lim dasturlarining qayta ko‘rib chiqilishi, o‘quv-uslubiy adabiyotlarning yangilanishi, pedagoglar malakasini oshirish, yoshlar bilan ishlash tizimi – bularning barchasi yangi davr yoshlari uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, imkoniyat bor joyda mas’uliyat ham bo‘ladi. Bu borada har bir pedagogning, har bir ota-onaning, har bir mahalla yetakchisining, hattoki har bir o‘zini ongli deb bilgan fuqaroning zimmasida buyuk mas’uliyat turibdi. Zero, yosh avlodga qanchalik to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatolsak, ularning tafakkuri va ruhiyatiga qanday urug‘ sepilsak, ertangi kunimiz ham shunday bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Qabul qilingan sana: 23.09.2020 y. – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami.

“TURKIY XALQLAR ADABIYOTIGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMOLAR, OMILLAR, YECHIMLAR” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

3. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston – yangi taraqqiyot bosqichida”. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021.
4. Sh.M. Mirziyoyev. “O‘zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichi yo‘lida”. – 5 jildlik, 2022-yilgi nutqlar to‘plami. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti.
5. O‘RAZBAYEVA Mahbuba. XX asr ozarbayjon adabiyotida Ganjaviy obrazi tasviri. “Nizomiy Ganjaviy va xamsachilik an‘anasi” mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman materiali. 2024-yil 25-yanvar, 28-32-betlar. https://oriens.uz/media/conferencearticles/5_ORAZBAYEVA_Mahbuba_28-32.pdf.
6. Omanova, M. (2024). Nizomiy Ganjaviy merosining alisher navoiy ijodiga ta’siri. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(20), 24-27.
7. Kadirova M.N. Technological solutions and innovative digital tools. Netherlands. <https://staff.tiiame.uz/storage/users/829/articles/nyOCfZLWmrPLJiMMJmugxLcoqGUmIvB9cP2PPxaq.pdf>
8. Omanova, M. (2024). Bahouddin Naqshband to‘g‘risidagi ma’lumotlar aks etgan asarlar. “O‘zbek adabiyotshunosligining dolzarb masalalari”. – Toshkent: 139-146.
9. Kalandarova, Dilafruz Abdujamilovna. "Research classification of Karl Reichl." *Current research journal of philological sciences* 2.11 (2021): 29-33.